

Taalvorming in een museum

Een andere kijk op schrijflessen in het basisonderwijs

*Te groot
Denk ik
Voor een potlood
En neem een kwast
En maak er iets anders van
Soms lukt dat*

Bert Schierbeek

Kinderen leren lezen en schrijven; zij leren decoderen. Ze leren stukje bij beetje te ontrafelen wat zij zien. Dit vermogen hebben ze nodig om toegang te krijgen tot de inhoud van een tekst van een kinderboekenschrijver of een schilderij en een beeld in een museum. Zelfs bij een bezoek aan een dierenmuseum, zoals Artis, moeten kinderen selectief en associatief kunnen observeren.

Als onze kinderen met beeldende kunst in musea kennismaken zijn ze tegelijkertijd met de vorming van hun taal bezig. Dat vraagt van leerkrachten een bijzondere aandacht voor beide domeinen.

De auteur, werkzaam bij de stichting Taalvorming en Taaldrukken in Amsterdam, beschrijft in dit artikel de aanpak van taallessen in een museum zoals die in het Cobramuseum in Amstelveen en het Kinderboekenmuseum in Den Haag gegeven zijn aan groep 6 van Basisschool De Avonturijn uit Amsterdam. Vervolgens geeft hij een kort overzicht wat deze manier van werken oplevert. Maar om te beginnen de uitgangspunten van Taalvorming in relatie tot museumlessen.

De essentie van Taalvorming

Taalvorming ontwikkelt de taalvaardigheid van kinderen met behulp van middelen en uitingen van de kunsten. Uitgangspunt en doel zijn de

expressieve en creatieve vermogens van kinderen. Daarnaast is de ontwikkeling van hun receptieve capaciteiten ten aanzien van cultuuruitingen van belang. En niet in de laatste plaats gaat het bij taalvorming om het bevorderen van het eigen plezier in het gebruiken van taal en het ontwikkelen van een goede smaak en een esthetisch gevoel. Dit alles bij elkaar is een goede reden om een verbinding te leggen tussen taalvorming en de museumlessen. Een opgave voor de leerkrachten is, om de kinderen te vragen naar hun eigen ervaringen, in plaats van naar de kennis van feiten over de collectie van een museum, of over de kunstenaars en de door hen gebruikte technieken. De museumlessen zoals die veelal gegeven worden zijn gebaseerd op kunst-historische feitenkennis of op wereldoriëntatie en verwaarlozen daarmee het ongeremde genieten van alle visuele indrukken, in of buiten een museum. De eigen affectieve ervaringen van de kinderen komen dan helaas pas na de cognitieve activiteiten aan bod.

Het is niet vanzelfsprekend dat als kinderen op excursie naar een museum geweest zijn en daarover een verslag schrijven, ze ook aan hun taalvorming gewerkt hebben. Het maken van schilderijen en het beschouwen van kunst zijn verschillende dingen. Het beschrijven van een schilderij is iets anders dan het weergeven van een ervaring naar aanleiding ervan. Lezen wat een dichter met bijzondere woorden opschrijft is anders dan het lezen van de ervaringsteksten die de kinderen schrijven. De wederzijdse inspiratie van dichters, schrijvers en beeldend kunstenaars biedt, zowel op het gebied van taalvorming als van beeldende vorming, talloze mogelijkheden voor het onderwijs. Onze kinderen maken kennis met het gegeven dat verschillende kunstdisciplines niet los van elkaar hoeven te staan. Ze zien dat beeldend kunstenaars inspiratie kunnen vinden in het werk van een dichter of een schrijver en dat deze op zijn beurt geïnspireerd kan raken door beeldende kunst. De kinderen kunnen ervaren hoe het is om zelf geïnspireerd te raken door het werk van een ander en woorden om te zetten in beelden of beelden om te zetten in woorden. Het is de bedoeling dat museumlessen en taalvorming op een natuurlijke manier op elkaar aansluiten.

Hoe kunnen taal-museumlessen er uitzien?

Als ik er van uitga dat kunst een communicatieve functie in de samenleving heeft, is het niet vreemd om een museumles in de eerste plaats als een taalles met een bijzondere structuur en een bijzondere opbouw te beschouwen. Dat moet ook wel want de kinderen komen in musea in aanraking met meer en andere zogenoemde talige uitingen dan die ze kennen als ze op school leren lezen en schrijven. Leren omgaan met de eigen beeldtaal en verbeeldingskracht, en die van anderen, zijn de belangrijkste leerdoelen. Daarnaast zijn de kunsthistorische feiten en wetenschappelijke gegevens van belang. Het is echter zaak de affectieve en de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit elkaar te houden, ondanks de relatie tussen die twee domeinen. De opbouw van de museumlessen vanuit taalvorming is expliciet gericht op de affectieve kant van het leren van kinderen. De cognitieve kant komt, zoals uit de lesbeschrijvingen blijkt, impliciet wel aan de orde.

Dit alles begon voor mij duidelijk te worden toen ik in het Cobramuseum de tentoonstelling "Bert en het Beeld" zag. De tentoonstelling toont beeldend werk van kunstenaars uit de Cobratijd met daarnaast gedichten en teksten van Bert Schierbeek. Als ik de schilderijen bekijk, is het niet zo vreemd dat de kinderen zich verwant voelen met Cobra. Ik dacht, hoe zou het zijn als de kinderen hun eigen naam verbinden met die van een van de Cobrakunstenaars? Of andersom, als ze teksten van Schierbeek bij hun eigen tekeningen zoeken?

We beginnen op school

Een cyclus museum-taallessen bestaat uit drie dagdelen. Het eerste is een inleidende activiteit op school, het tweede is voor het eigenlijke museumbezoek bestemd en in het laatste dagdeel verwerken we al het materiaal tot een bundel en een presentatie.

Om te beginnen vraag ik de kinderen: "Wie weet wat we vanmorgen gaan doen, waar gaan mijn lessen meestal over?" "Het gaat om taal, om teksten maken en voorlezen.", "Onze teksten verbeteren?", "De meester leest voor en dan schrijven wij een tekst.". "Gaat dat altijd zo?" Vandaag lees ik in ieder geval niet voor. Het zal

vandaag over kunst gaan. Op het bord schrijf ik het woord 'kunst' en vraag aan de kinderen of ze woorden kennen met kunst erin. Er komen veel woorden die beginnen met kunst. Kunstniet, kunstdier, kunstvos, kunstwerk, kunstgras, kunstspoon, kunstvoorwerp, kunstpoep, kunstfietsen. En woorden met kunst erachter? Danskunst, toverkunst, klimkunst, filmkunst, knooppunt. Stukje bij beetje raakt het bord vol. De begrippen waar ik mijn museumlessen aan denk te verbinden omcirkel ik met een kleur. Schilderkunst, danskunst, toneelkunst, beeldende kunst, bouwkunst, schrijfkunst en letterkunst staan er allemaal bij. Opmerkelijk ontbreekt muziek. Ik fluit maar eens een lied en kijk verwachtingsvol rond. De kinderen vinden het lied wel mooi maar daar blijft het even bij. Geef niet.

We spelen een Kunstkaartspel

Uit mijn verzameling heb ik een groot aantal prentbriefkaarten gezocht. Een aantal ervan zijn kunstkaarten met afbeeldingen van schilderijen en beeldhouwwerken. Andere kaarten zijn foto's van mensen die kunst bedrijven, op een viool spelen, Spaans dansen of zingen. Weer andere hebben verschillende onderwerpen, zoals dieren, landschappen, oude voertuigen et cetera, kortom de kaarten die ik in de loop der tijd mocht ontvangen.

De spelregels zijn: ieder in de kring krijgt drie verschillende kaarten. Iedere keer als ik 'doorgeven' zeg, geef je één van de drie kaarten aan je linker buur. Het is de bedoeling dat je aan het eind van het spel twee kaarten overhoudt waarvan er één duidelijk 'kunst' is en de andere 'geen kunst'. Maar, de twee kaarten moeten wel iets met elkaar te maken hebben. Met overgave storten de kinderen zich op het spel. Een van de kaarten, een tekening van Roland Topor, laat twee varkens met menselijke gezichten zien. De een ruikt de ander onder de staart. Als die kaart de ronde doet moeten de kinderen grinniken. Hun lach volgt de kaart de kring rond. Na enige tijd hebben de kinderen de twee kaarten naar hun keuze en haal ik de overblijvende kaarten op.

Verwoorden

Ik vraag de kinderen met woorden hun keuze te beschrijven en een reden te geven waarom de

twee kaarten bij elkaar horen, in plaats van de kaarten aan elkaar te laten zien. Ik stimuleer ze complete zinnen te gebruiken maar beperk hun zinnen eveneens. Ze mogen bijvoorbeeld niet beginnen met 'op deze kaart zie ik...' Dat zou een beschrijving opleveren terwijl ik hoop op een beschouwing. Door het stellen van stimulerende vragen van mijn kant komen de kinderen tot hun reflecties op de gekozen kaarten. Een van de kinderen vertelt over Hindoese dansers. Dat is kunst, het is aan de kleren te zien, zegt ze. Haar andere kaart toont de binnenplaats van een Moskee. Bestaat er een Hindoese moskee? Er volgt een gesprek over de verschillen tussen Hindoes en Marokkanen die moslim zijn. Een kubistisch schilderij met muzikanten erop wordt uitgebreid besproken, welke instrumenten bespelen die vierkante mannetjes? Gitaar, fluit, cello, trompet en piano worden genoemd, maar die instrumenten zijn niet allemaal op de kaart te zien. Er worden over en weer vragen gesteld. Ik wil weten wat 'troep' is, als kinderen hun kaart zo omschrijven. "Wat vinden jullie nu eigenlijk echt Kunst?" "Als het licht geeft.", "Als het ingewikkeld is.", "Als je het kan ophangen.", "Kunst ziet er als nep uit.", "Je kan er naar kijken." Ja, je kunt naar kunst kijken, behalve dan naar onzichtbare kunst. Ik fluit maar weer een deuntje en de kinderen luisteren. Dan komt iemand met: "Je kunt ook kijken naar de muzikant."

Twee niveaus in de vragen vallen mij op. Er zijn kinderen die alles willen weten over mijn verzameling kunstkaarten en hoe lang ik er mee bezig geweest ben. Een niveau hoger liggen de vragen over de inhoud van de afbeeldingen. De verbazing over de voorstellingen. "Er zijn ouderwetse kaarten bij" vinden de kinderen. "Denk je dat je kunt herkennen of iets ouderwets is?", vraag ik.

Een regel selecteren

Ik deel een aantal teksten en gedichten van Bert Schierbeek uit en vraag de kinderen daaruit één regel in hun schrift over te schrijven. Sommige woorden van Bert begrijp je misschien niet meteen, kijk maar naar de zinnen die je mooi vindt. Daarna schrijven de kinderen een regel van zichzelf boven die van Schierbeek en een tweetal er onder. We oefenen op het bord met

de gekozen regels. De kinderen hebben snel door hoe het werkt, hoewel een enkeling een beetje in de knel komt als de regel van Schierbeek zich minder goed voor zo'n bewerking leent. Opmerkelijk is echter dat vreemde zinsconstructies die dat oplevert ook in het werk van Schierbeek voorkomen.

Er waren hoge bergen.
 Uit de berg kwam een barst.
Zelf vulkaan onder de vulkanen ligt zij daar.

Ik heb iets
 Van het licht gehaald
Ik heb het witte licht gehaald
 Ik heb het opgehangen
 In de keuken.

(De cursieve regels in de teksten zijn van Schierbeek.)

Naar het museum, maar eerst teksten vergelijken

Als ik bij mijn ontbijt naar de radio luister hoor ik dat er ruzie in de gemeenteraad van Amsterdam is. Een van de leden van de raad verwijt een ander iets en citeert luidruchtig

Bert Schierbeek: "Een pond veren vliegt alleen als er een vogel in zit." Hetzelfde citaat wordt gebruikt in een protestactie van orkesten en theatergezelschappen tegen het kunstbeleid van staatssecretaris Rick van der Ploeg. Het moet wel een bijzondere 'Bert-dag' worden als we vandaag naar het museum gaan.

De kinderen zijn gewend om als ze de klas binnen komen meteen hun leesboek te pakken en stil te gaan lezen. Als ik mijn les begin, vraag ik de kinderen hun boek nog even op tafel te laten liggen. Ik lees willekeurige fragmenten van Bert Schierbeek voor en vraag de kinderen een passage in hun eigen boek te zoeken die erop aansluit. Ze lezen die voor.

Gewichtsloos

alles wat komt en opkomt

een drijvende boot

de adem van de wind

het onzichtbare blauw

en geen richting

soms blijft alles wit

De kinderen associëren op beelden in de tekst, of gewoon op een enkel woord. Wat is het verschil tussen 'komt' en 'opkomt'? "Nou", zeggen de kinderen, "er komt visite." "De zon en de maan komen op." "En een toneelspeler?" "Die komt op van links of van rechts. Of van achter het toneel, maar nooit van voren."

We zijn nu klaar voor het museum

De jassen in de garderobe en we betreden het prachtige Cobramuseum. Het eerste paneel dat we tegenkomen is een grote foto van Bert Schierbeek, druk aan het typen op zijn IBM met verwisselbare bolletjes. In deze tijd van tekstverwerkers is een dergelijke machine iets dat de kinderen niet kennen. Ik vertel hoe dat gaat met zo'n schrijfmachine. Dan komen we bij Bert en Karel Appel. "Het dier heeft een mens getekend." "Zo gebeurt het dan dat wij soms laat in de avond thuis komen nadat wij de gehele dag aan de rotswand hebben gestaan om daarop te tekenen." Het werk van Karel Appel spreekt de kinderen aan. Zo tekenen ze zelf ook wel eens. We praten over de tekst, hoe holbewoners tekenden met verbrande takjes en hoe kinderen met stiften werken. Dan het reuzenschilderij,

waar woorden op geschreven staan die bedolven zijn onder druipende verflagen. We speuren naar de woorden en vinden er een paar terug. Zo bekijken we samen een aantal kunstwerken. We lezen de teksten over het riet dat maar geen hengel wilde worden. De teksten die gaan over de vraatzucht van de stenen stad en de vreugden en vechtlust tussen mensen. De kinderen gaan op een bijzondere manier met de teksten en de beelden om. Ik zie ze met hun gedachten erin verdwijnen. Af en toe een verbaasde of ongelovige blik als de onderwerpen te ver weg zweven en de begrippen te abstract voor ze zijn.

Bert en de kinderen

De kinderen werken in tweetallen bij het werk van Bert en één van de kunstenaars. Ik deel schrijf-onderleggers, en papier met kaders uit. Het ene kind krijgt een uitgesneden kadertje om doorheen te kijken en drie willekeurige kleuren viltstift. De opdracht is: kijk door het 'raampje' naar het kunstwerk en teken het detail dat je ziet met de drie kleuren die je hebt. Het hoeft niet precies hetzelfde te worden als op het schilderij en ook de kleuren mogen anders zijn. Schrijf boven je tekening jouw naam en die van de kunstenaar.

Het andere kind krijgt de opdracht om uit de teksten van Bert Schierbeek één regel over te schrijven en daarna zelf een regel ervoor en twee erna te bedenken. Zo hebben we het eerder op school al gedaan. Onder die tekst komt te staan: Bert en je eigen naam. Enthousiast gaan de kinderen aan de slag. Er komen prachtige teksten tevoorschijn.

Je bent stil als de ruimte

De stilte is een gat in het geluid

Daar boven maken ze veel herrie

Dat vinden we niet leuk

Bert en Chaima

Een vlag wordt opgehesen in de ruimte

Een vlag bevlogen door de kleur en de ruimte

In de ruimte worden er ook vlaggen afgehesen

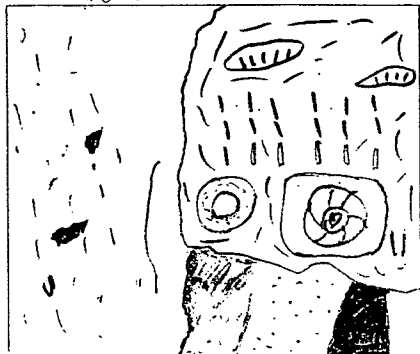
Voor de ruimte is het denk ik

Wel heel indrukwekkend

Bert en Madelon

(De cursieve zin is van Schierbeek.)

Chaima weef diezeren

je bent stil als de ruimte
de stilte is een gat in het geluid
daar boven maken ze veel herrie
dat vinden we niet leuk.

Bert en Chaima

Bij een tekst een schilderij zoeken

De kinderen die eerst teksten geschreven hebben, zoeken een kunstwerk dat er op aansluit. Dat hoeft niet van dezelfde kunstenaar te zijn waarbij Schierbeek zijn gedicht schreef.

Om zijn verjaardag te.vieren
Dan slinger ik de hele godvergeten wereld
door elkaar
Weg heen en weer
door elkaar.

Bert en Rachel

Het riet wordt nooit mooi
Dit riet
Is gek, lelijk en stom
Het riet er naast is veel mooier
Dan het andere

Bert en Angelique

Wie klaar is gaat op eigen gelegenheid de tentoonstelling bekijken. We zijn twee en een half uur in het museum en de concentratie bij de kinderen neemt af. We gaan maar weer eens naar school terug.

De bijzondere woorden van Bert

Tijdens ons bezoek aan het Cobramuseum zijn we veel vreemde woorden en zinnen van

Schierbeek tegen gekomen. Die woorden, dat is kunst dat begrijpen de kinderen nu wel. Maar wat betekenen die woorden? We gaan maar eens op zoek. De kinderen lezen teksten van Schierbeek voor.

Bij ieder woord dat de aandacht trekt steken kinderen hun vinger op: 'Een verwarde groep'. Verward is als allemaal touwtjes door elkaar zitten, vinden de kinderen. "Zijn jullie zelf wel eens verward", vraag ik. Ja hoor: "als we rommel in de klas maken." Vervolgens wordt 'geheimzinnig weefsel' besproken. Wat is weefsel eigenlijk? De kinderen denken aan plaksel, iets dat kleeft. Dat komt door de uitgang 'sel'. Anderen spreken over zweven. Die gaan op de klank van het woord af. Ik vraag aan de kinderen om 'sel' van het woord af te knippen en er 'ik' voor te zetten. 'Ik weef'. Oh ja, zegt een van de kinderen. "Ik heb thuis zo'n ding (weefgetouwtje) waar je draden doorheen moet doen en dan heen en weer gaat". Net zo iets als breien. "Is er weefsel in de klas?", vraag ik. De kinderen kijken rond maar kunnen niets vinden. "Hebben jullie iets aan dat gewezen is?" Ja dat hebben ze allemaal. Marionne heeft een los gewezen sjaaltje om en demonstreert daarmee hoe weven precies in zijn werk gaat. Zo dat weten we nu. We praten verder over de foto's van de mannen die op de maan geland zijn. Iedere keer als Bert Schierbeek het over 'ruimte' heeft, denken de kinderen meteen aan 'ruimtevaart' want daarover kennen ze een boel wetenswaardigheden.

De teksten en de sprekers

We schrijven een tweetal teksten van de kinderen op het bord. In ieder tafelgroepje heeft een kind een gekleurd 'sprekersblokje'. We gaan op zoek naar twee dingen: welke zinnen of woorden zijn onduidelijk, en welke woorden kun je anders schrijven. We bespreken de teksten per groepje. De 'spreker' verzamelt de voorgestelde veranderingen. Die komen met een kleur tussen de tekst op bord te staan. Samen aan een tekst werken is voor de kinderen soms moeilijk en er ontstaan hier en daar ruzieachtige discussies over een d of een t. De meeste kinderen roepen meteen iets als ze iets in de tekst ontdekken, in plaats dat ze dat via de 'spreker' doen. Daar moet nog op geoefend worden. Stukje bij beetje wordt een tekst

herschreven. De voorstellen worden aan de schrijfster voorgelegd en die beslist wat ze in haar tekst verandert.

*Zelden gelukt het te schrijven
op een zo simpele wijze
dat de woorden als kinderen ademen
in het bed van de taal
(....)*

Guillaume van der Graft

Waar ruiken gedrukte woorden naar?

De beste manier om kinderen te begeleiden in hun ervaringen is om ze te laten schrijven. Wie een keer een tekst geschreven heeft, die begint met “ik was eens” en die eindigt met “en ik leef lang en gelukkig” of over wat je ooit wel eens naar je grootmoeder gebracht hebt, zal alle sprookjes beter begrijpen. Als je schrijft krijg je soms inkt aan je vingers. Waar kan je het beste pen en papier kopen? En welk gevoel krijg je als je een tekst leest die je zelf eens geschreven hebt? Waar ruiken boeken naar? En waar zit je als je leest?

Als je schrijft over de mensen die je kent die ouder zijn dan jezelf of juist jonger of als je vertelt over een keer dat je verliefd was, over de plek waar je je wel eens erg alleen voelde, worden boeken deelgenoten in ervaringen. Dit deelgenootschap hebben kinderen nodig bij hun voortdurende speurtocht in het leven. Ik stel de kinderen veel vragen, niet om achter het antwoord te komen, maar om ze een beginpunt in hun ervaringsstroom te geven. Weet je nog welk woord je als eerste leerde schrijven? En hoe gebruikte je dat eerste woord? Ken je dode dieren? Er zijn beesten die je nooit wil aaien en andere dieren die je juist lekker zou willen knuffelen. Hoe voelt het als je een bromfietshelm op je hoofd hebt? Heb je wel eens iemand, je opa bijvoorbeeld, gevraagd hoe het was als er oorlog is? Wat gebeurt er als je voor een verre reis vertrekt? Ben je wel eens opgespoord door iemand? Heb je ouderwetse dingen om je heen? En hoe klinkt het als je een kerk of een moskee binnen stapt?

We gaan met de kinderen naar verschillende musea, het Kinderboekenmuseum in Den Haag

bijvoorbeeld. Het is een vervreemdende plek boven het Letterkundig Museum en binnenin de grote Koninklijke Bibliotheek. Boeken in een bibliotheek zijn dode dingen tot het moment dat iemand erin gaat lezen. Dat de schrijver een onleesbaar handschrift had en een oude regenjas droeg is wel aardig om te weten maar draagt niet bij tot leeservaringen. De verbinding tussen wat kinderen zelf schrijven en wat ze bij de beroemde kinderboekenschrijvers lezen, is van wezenlijk belang in hun taalontwikkeling. Dat maakt het verschil uit tussen ‘het weten’ en ‘het ervaren’.

Belezen staat voor zoiets als persoonlijke leeservaringen opdoen. En leeservaringen krijg je als je dingen leest waarbij een beeld verschijnt dat je kunt leggen naast een eigen ervaring.

In een museum zijn de visuele indrukken de belangrijkste ervaringen. Daarom zijn er veel voorwerpen opgesteld in vitrines en hangen veel schilderijen aan de muur. Alles in het Kinderboekenmuseum bevindt zich in kleine kamertjes. Ieder kamertje heeft een thema. Ik heb de thema's gebruikt voor de vragen die ik de kinderen stel.

Een stukje lezen

Met de gedachte dat er eerst gelezen moet worden voordat je iets over boeken te melden hebt stapel ik een berg boeken op de tafeltjes van de kinderen. Een van de kinderen komt klagen over die wankelende stapel op haar tafeltje: “Zo kan ik toch nooit schrijven!” Goed, alle kinderen zoeken een boek uit de stapel en de rest haal ik weg, dan is er weer ruimte. Kijk eerst maar of de omslag je bevalt. Sla het boek op een willekeurige plek open en ga twee bladzijden lezen. Je hebt tien minuten de tijd. Is dat genoeg? Ja hoor, na vijf minuten zijn de meeste kinderen al klaar. Schrijf een zin, die je om de een of andere reden opgevallen is, in je schrift. Noteer de titel van het boek, de schrijver en de bladzijde erbij, dat kan je het later terug vinden.

Een sleutelwoord

De overgeschreven zinnen krijgen een sleutelwoord toegewezen. Ik vraag naar de definitie van ‘een sleutel’. Dat is moeilijk want ik krijg allemaal omschrijvingen van handelingen

om deuren en sloten van fietsen open te krijgen. Daar ben ik niet tevreden mee. Het kan beter: “een sleutel is een stukje ijzer waarmee je iets open kan maken”. Dat is een hele goede definitie. Maar wat is nu een ‘sleutelwoord’? Wat maak je met een sleutelwoord open? De kinderen kennen wel het begrip steekwoorden. “O, dus een sleutelwoord is hetzelfde?” Met een sleutelwoord maak je een tekst open. De kinderen zetten een streep onder het woord dat de sleutel tot hun zin is. De kinderen lezen hun zin voor en ik schrijf de sleutelwoorden in vier kolommen op het bord. Ze presenteren hun tekst op een vanzelfsprekende manier, ondanks het feit dat het maar een stukje uit een groter geheel is. De categorieën zijn: een goede zin; een stomme zin; een zin die je niet goed snapt; een zin die gaat over iets dat je zelf ook meegemaakt hebt

Filosoferen en taalbeschouwen

Wat is een stomme zin? “Ik vind het een stomme zin omdat die man in het boek iets streng zegt.” “Zou je die zin ook niet streng kunnen zeggen?” Misschien wordt ie dan minder streng. Een van de sleutelwoorden is ‘kroet’ wat is dat nou? een boot? een vogel? Als we de zin nog eens horen moet het wel iets zijn dat geluid maakt, een dier, een raar dier. Bij ‘dromen’ kan je van alles denken ook al heb je het niet echt meegemaakt, maar het kan wel stom of onbegrijpelijk blijven. Maar sommige zinnen passen bij nader inzien ook wel in een andere kolom. Die zin over de olifanten is een goede zin omdat hij waar is en omdat olifanten niet in de klas passen. “Maar wat zou een baby-olifantje doen als die hier de klas binnenstapt?” “Hij gaat praten leren”, vinden de kinderen. “Maar hoe doet die dat precies?” “Nou, eerst goed luisteren met die grote flaporen van hem.” “Nee hoor, hij gaat regelrecht naar de planten en eet ze op en neemt dan een slokje water.” “Hij gaat aan de St. Nicolaas surprises ruiken.” Ik vraag: “Hoe ruiken cadeautjes eigenlijk?” “Ze hebben geurtjes van mensenhanden en geur van lijn en papier.” In een van de zinnen komt het woord ‘kotter’ voor. “Wat is een kotter eigenlijk?” Genoemd worden: een scooter, iets waar je op kunt rijden. Een otter (klank-verwantschap), of iets dat in de zee leeft.

Er worden wat dieren genoemd maar ook een computer of een meester. “Wat is eigenlijk het verschil tussen een meester en een computer en tussen een scooter en een otter?” De kinderen gaan er meteen over nadenken en komen al speurend en filosoferend bij bruikbare formuleringen. Als we de zin nog een keer lezen staat er “hij stapt op een kotter”, dus alle dieren vallen af want daar moet je niet op trappen, maar op een scooter kan je opstappen. Uiteindelijk teken ik een vissersboot met een sleepnet op het bord. “Oh ja, een kotter is een schip dat vissen vangt.” “Wie vangt eigenlijk de vissen?”

De sleutelwoorden en de onderwerpen

De tentoonstelling in het Kinderboekenmuseum is van A tot Z opgedeeld in kleine kamertjes waarin boeken, handschriften en voorwerpen uitgesteld zijn. Ieder kabinetje heeft een thema: *Oud en jong; Vlinders in je buik; Alleen is maar alleen; Boom, roos vis; Dood is een woord; Geharnast, geschiedenis; Als oorlog echt is; De wereld rond; Toen vroeger nu was; En God zag dat het goed was; Gezocht; Er was eens; Hoe kan dat nou; De geboorte van een boek; Tussen hemel en aarde; Beestenbende; Meneer Pen.*

Ik heb de thema's van de verschillende kabinetjes omschreven in een korte zin. Elke zin heeft een soort vraagstelling, die staat met kleine lettertjes onder aan hun werkblad. “Zijn er vragen die passen bij jullie sleutelwoorden?” Als dat zo is krijg je het werkblad waar die vraag op staat. De kinderen bedenken de relaties tussen de thema's en de sleutelwoorden op een associatieve manier en de bladen worden verdeeld. Dat wil nog niet meteen betekenen dat de verbanden tussen de sleutelwoorden en de vragen vast liggen. Het is een aanzet en de kinderen accepteren zonder morren de thema's die ze krijgen.

Maak een lijstje van dingen die bij je opkomen als je de vraag leest. Kies er dan één uit en vertel daar over aan je vriendje of vriendinnetje. Neem de belangrijkste zin uit wat je net vertelde. Die zin schrijf je op de derde regel van het werkblad. Erboven en eronder schrijf je nu de rest van het verhaal. De teksten die de kinderen schrijven zijn vaak antwoorden op de vragen en blijven daar soms dicht bij. Maar ze kunnen natuurlijk ook een

associatief verband hebben dat ik niet meteen hoeft te herkennen.

“Was je wel eens een keertje verliefd?”

“Nee ik was niet op iemand omdat ik veels te klein ben. Pas als ik groot ben dan pas word ik verliefd. En mijn vader en moeder laten me ook niet trouwen als ik klein ben.”

“Heb je thuis ouderwetse dingen?”

“Thuis had ik is een keer kleurpotloden. Ik heb oude kleurpotloden en ik kleur er nog steeds mee. Ze zijn bijna op maar ze doen het nog. Als je ze wilde slijpen dan duurt het erg lang en dan worden ze nog kleiner.”

“Hoe klinkt het als je in een kerk of een moskee bent?”

“Als je naar de kerk gaat komt er een man langs met een potje. Daar moet je geld in zetten. Daarna vertelt de priester wat we moeten doen. Ze bidden in de kerk. Je moet ook een bijbel pakken en dan leest hij het op. Je moet je vinger er bij houden.”

De teksten van de kinderboekenschrijvers

De kinderen zitten in de kring. Ze nemen het boek dat ze de afgelopen weken gelezen hebben mee. Ik lees stukjes uit de teksten die ze in het museum opgeschreven hebben voor en vraag waar ze aan denken als ze zo'n zin horen. Associaties vliegen als vogeltjes rond ons hoofd en we pakken er af en toe eentje op en ik vraag: “Hebben jullie iets dergelijks gelezen in het boek dat je nu op je schoot hebt?” ‘Honger’ is zo'n woord. Vanessa leest een stukje voor uit haar boek waar een jongen in voorkomt die wil eten, maar die geen handen maar vleugels heeft. Hij moest een lepel tussen zijn tenen nemen. Chaima heeft een gedichtje over eten gelezen. Er zijn nogal wat regels verzameld die over de liefde gaan, over prinses die meisjes willen kussen. “Wie is wel eens verliefd?” Alle kinderen ontkennen in alle toonaarden dat ze wel eens verliefd zijn. “Ken je kinderen van ongeveer jouw leeftijd die wel eens verliefd zijn?” Ja, die kennen ze wel en er komen verhalen over zusjes, nichtjes en vriendinnetjes die wel eens ‘op’ iemand zijn. Maar zelf iets vertellen over je eigen verliefdheden is er vandaag niet bij. De jongens zeggen “Daar zijn we nog te jong voor.” De meisjes: “Pas als je 18 bent wordt je vrouw.”

Salora vindt dat het ook wel eerder kan. Ze zijn wel deskundig als het over liefde gaat.

Verder schrijven

De kinderen hebben zinnen van kinderboekenschrijvers verzameld. Zinnen waarbij ze iets herkend hebben en waar ze iets bij verteld hebben. Zinnen die ze vergeleken hebben met zinnen van weer andere kinderboekenschrijvers. Nu is het de beurt aan de kinderen om met die gevonden regels verder te schrijven. De opdracht is: “Schrijf een stukje van de tekst die je in het kinderboekenmuseum gevonden hebt over in het midden van een lege pagina van je schrift. Boven die regels schrijf je een stukje over een plek waar je was en waar iets gebeurde dat te maken heeft met de regels van de kinderboekenschrijver. Daar onder komt iets dat je ‘dacht’, ‘voelde’, ‘rook’, ‘wist’.”

Een paar teksten: (de regels uit het museum staan cursief)

Ik was in de dierenwinkel. *Ik neem een hond drie poezen en een geit.* Ik kocht deze vijf dieren, ik rook een dierengeur. Ik dacht waar kan ik ze houden. Misschien in de schuur. Ik voelde een hond aan mijn broek trekken, ik keek naar de hond. Ik wist dat ik die hond wilde kopen want hij was schattig en nog jong.

Ik vind lezen heel erg leuk. Want daarvan kan je heel veel leren. En als je niet goed je best doet dan ga je niet over. *Dus mijn spelen is leren. En mijn leren is spelen.* Waarom zou mij dat dan vervelen. Ik ben blij dat ik erg slim ben. Ik hoop dat het ook zo blijft in mijn leven.

Wat levert Taalvorming in een Museum op?

Er zijn een aantal doelen van deze lessen te noemen die rechtstreeks sporen met de kern-doelen zoals die in de wet voor het schoolvak lezen en schrijven genoemd worden. Ze zijn veelal verborgen in een activiteit die niet meteen de gebruikelijke kenmerken van een lees- en schrijfles hebben. Ik noem er een aantal. De dialoog tussen beeld en taal, is een affectieve ontwikkeling bij kinderen die gericht is op herkennen en gebruiken van beeldende taal. Een

tekening geeft een beeld van een gebeurtenis zonder woorden. Een tekst probeert met woorden een beeld te geven van een ervaring. Ze sluiten op elkaar aan en gaan een dialoog met elkaar aan. Dergelijke dialogen voeren de kinderen bewust en onbewust met het werk van de kunstenaars in het museum en doen dat ook met elkaar.

Voorname-lijk de eigen beleving van kinderen bij het zien van kunst is van belang. De affectieve beleving vindt plaats als de kinderen het werk beschouwen en er een eigen associatie en betekenis aan hechten.

Het is van belang dat kinderen begrip voor taalgebruik ontwikkelen, dat ze leren dat taal op verschillende manieren ontstaat en gebruikt wordt. Het taalgebruik van dichters bijvoorbeeld is anders dan je gewend bent. Het kost inspanning om achter de bedoelingen van de schrijver te komen, maar als dat gelukt is, opent zich mogelijk een boeiende wereld voor de kinderen. Het is een affectieve ontwikkeling die een meerwaarde heeft in het taalonderwijs aan- en de sociale ontwikkeling van de kinderen.

Verwoorden, in woorden voor anderen weergeven wat je ziet. Het gaat in de taal-museumlessen niet om een 'beschrijving' maar om een 'beschouwing'. Er is een duidelijk verschil tussen iets beschrijven, dat voornamelijk kennis vereist, en beschouwen, dat een beroep doet op een strikt persoonlijk, affectief vermogen.

Onze kinderen gaan meestal niet uit eigen beweging naar een museum of theater. Omdat taalvorming gebaseerd is op een brede zinvolle ontwikkeling, moeten de plekken waar ze ervaringen op kunnen doen uitgebreid worden.

Heel praktisch

Een van de werkvormen die ik gebruik is om een beeld te selecteren door er een stukje uit te nemen. Naar details te kijken bevordert belangstelling voor het geheel. De kinderen gebruiken daarvoor een uitgesneden kadertje, een raampje, waarmee ze een stukje van de afbeelding kunnen bekijken. Het detail tekenen ze in het groot op een blad papier, binnen een groter kader. Deze handelingen leveren een intensieve confrontatie met het kunstwerk op. Hetzelfde

principe pas ik toe door kinderen te vragen slechts een stukje van een gedicht of een tekst te gebruiken. Sommige woorden van kunstenaars begrijp je misschien niet meteen. Als de kinderen de teksten van hen aanvullen men hun eigen zinnen verhogen ze daarmee het begrip en de waardering voor het kunstwerk. De teksten worden besproken met de hele groep. Sprekersblokjes geven aan welk kind er voor zorgt dat de voorstellen kenbaar gemaakt worden. Het is een talige vaardigheid die een zinvolle inspanning van de kinderen vraagt.

Basisvaardigheden op de basisschool

Kijken naar kunst, lezen van gedichten, teksten zelf schrijven en die voorlezen en bespreken. Dit zijn allemaal activiteiten die een vermogen om te communiceren vereisen. Er zijn een tweetal basisvaardigheden voor nodig die ik acceptatievermogen en vertrouwen noem. Met acceptatievermogen bedoel ik het vermogen om je in te leven in het werk van anderen en dat te accepteren ook al wijkt het vooralsnog sterk af van de waarden en normen zoals die in de groep heersen. Met vertrouwen verwijs ik naar het doel om de onzekerheid van de kinderen omtrent wat van ze geëist wordt, weg te nemen. De kinderen zijn gewend in een zeer strak patroon hun schoolopdrachten uit te voeren. Als er dan situaties zijn waarin ze eigen oplossingen kunnen toepassen raken sommige kinderen in paniek, ze missen het vertrouwen in hun eigen kunnen. Lessen die op een andere manier dan op school en in een andere omgeving dan die van een klaslokaal gegeven worden, hestellen dat vertrouwen.

Met dank aan de kinderen en hun leerkrachten van basisschool De Avonturijn in Amsterdam.

Voor leerkrachten die Taalvorming in een museum zelf willen uitvoeren is een lesbrieft beschikbaar. Daarin worden alle stappen van de lessen beschreven en praktische tips gegeven voor de uitvoering ervan.

Deze lesbrieft kan per e-mail aangevraagd worden bij: fapro@euronet.nl.

Wie meer wil lezen over Taalvorming en Taaldrukken verwijzen we naar de website: www.medio.nl/taalvorming.